

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

ФЕДОРОВ ІЛІЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 658.15:615.8 (043)

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО
КОМПЛЕКСУ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи Національного банку України.

- Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Козьменко Сергій Миколайович,
Українська академія банківської справи,
завідуючий кафедрою управління та
зовнішньоекономічної діяльності
- Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Білик Марія Дмитрівна,
Київський національний економічний університет,
доцент кафедри фінансів підприємств і
страхової справи;
- кандидат економічних наук, доцент
Скрипник Юрій Володимирович,
Сумський національний аграрний університет,
доцент кафедри фінансів
- Провідна установа – Східноукраїнський державний університет,
кафедра фінансів, Міністерство освіти і науки
України, м. Луганськ

Захист дисертації відбудеться “19” квітня 2002 р. о “15” годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.55.081.01 в Українській академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Автореферат розісланий “16” березня 2002 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Коваленко В.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку санаторно-курортного комплексу (СКК) України характеризується різким падінням платоспроможного попиту на санаторно-

курортні послуги (СКП) з боку населення на фоні незначного скорочення рекреаційної ємності здравниць. Це призводить до зниження показників заповнюваності ліжкового фонду санаторно-курортних установ до суттєвого зниження рівня ефективності рекреаційної діяльності.

Відсутність належних умов фінансування санаторно-курортних установ значно знижує якість СКП, спричинює падіння внутрішнього платоспроможного попиту на вітчизняний рекреаційний продукт та ускладнює перспективи виходу його на світові ринки рекреаційних послуг.

Поряд з цим мають місце значне скорочення дотацій населенню на оплату СКП з боку профспілок і фондів соцстраху та відсутність державних програм розвитку СКК. Тому рішучого значення набувають питання визначення фінансової стратегії розвитку рекреаційних підприємств, а також питання реформування системи фінансування оздоровчої рекреації з боку як держави, так і недержавних структур. Вкрай необхідною стає зміна фінансово-організаційної та управлінської структур санаторно-курортних установ.

Перехід до ринкової економіки вимагає від СКК підвищення ефективності діяльності у виробництві і реалізації СКП, а також конкурентноздатності наданих послуг на основі зниження собівартості путівок та впровадження ефективних форм управління.

Таким чином, проблема оцінки ефективності діяльності підприємств СКК, з точки зору управління їх фінансами, є однією з ключових задач фінансового менеджменту, від розв'язання якої залежать перспективи розвитку цих підприємств.

У зв'язку з цим проблема оцінки фінансово-господарської діяльності підприємств СКК за допомогою менеджменту фінансових ресурсів є в досить актуальною, має важливе теоретичне і практичне значення й потребує подальшої розробки.

Теоретичні та практичні аспекти питань оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств досліджуються досить широко. Цьому питанню присвячені роботи М.Д. Білик, І.О. Бланка, І.Я. Каца, М.М. Крейніної, С.В. Науменкової, А.М. Поддєрьогіна та ін. Але оцінці фінансової ефективності рекреаційних підприємств присвячена незначна кількість робіт (І.Т. Балабанова, М.М. Вороновицького, М.В. Грідчиної).

Позитивно оцінюючи результати цих досліджень, слід зазначити, що питання розробки відповідних сучасним умовам організаційно-економічного механізму регулювання розвитку СКК та оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності санаторно-курортних підприємств змістовно не досліджувались.

Все вищевикладене й обумовило вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження було використано при виконанні науково-дослідної теми "Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні" (державний реєстраційний № 01996002342).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є удосконалення науково-методичних підходів до оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств санаторно-курортного комплексу як основи розвитку управління фінансами цих підприємств.

Відповідно до поставленої мети необхідно було вирішити такі задачі:

- проаналізувати ринок рекреаційних послуг України та тенденції його розвитку залежно від рекреаційної спеціалізації;
- дослідити особливості розвитку СКК України в умовах економіки перехідного періоду;
- проаналізувати існуючі науково-методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємств СКК;
- дослідити фінансовий стан підприємств СКК та рівень законодавчого й нормативного забезпечення рекреаційної діяльності;
- розробити комплексну систему показників для оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств СКК;
- розробити фінансову складову концепції перспективного розвитку підприємств СКК профспілкової групи;
- розробити конкретні рекомендації щодо вдосконалення процесу управління фінансами рекреаційного підприємства шляхом оптимізації джерел фінансування СКП.

Об'єктом дослідження є організація процесу управління фінансами підприємств СКК України профспілкової групи.

Предметом дослідження є оцінка ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств СКК України профспілкової групи.

Методи дослідження. При виконанні роботи залежно від конкретних цілей і задач використано методи економічного аналізу та вивчення економічних процесів: нормативно-розрахунковий, індексний, групувань, балансовий, метод кореляційного аналізу, економіко-математичного моделювання та ін.

Дослідження сучасного стану фінансування підприємств СКК України здійснювалось на основі використання методу порівняльного аналізу. Аналіз фінансової діяльності санаторно-курортних установ профспілкової форми власності та їх об'єднань проведено з використанням балансового, індексного, нормативно-розрахункового методу та методу групувань. Вдосконалення методики оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності та процесу управління фінансами рекреаційного підприємства здійснено на основі використання економіко-математичних методів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- систематизовано й обґрунтовано особливості формування ринку попиту і пропозиції на санаторно-курортні послуги в Україні, в першу чергу – на послуги профспілкових здравниць;

- досліджено сутність управління фінансово-господарською діяльністю підприємств СКК та узагальнено науково-методичні підходи до оцінки її ефективності;
- сформовано й обґрунтовано комплексну систему показників для оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств СКК з урахуванням сезонності їх діяльності та особливостей формування собівартості санаторно-курортних послуг;
- з метою покращення фінансового менеджменту профспілкових підприємств СКК на основі реорганізації фінансово-економічних підрозділів розроблено рекомендації щодо удосконалення їх організаційної структури;
- набули подальшого розвитку методичні підходи до розрахунку фінансових показників функціонування підприємств СКК та визначення критеріїв фінансової стійкості на основі включення до них показників фінансового та операційного леверіджу;
- на основі визначення особливостей управління фінансами профспілкових здравниць набули подальшого розвитку організаційно-фінансові засади щодо підвищення ефективності їх діяльності.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається обґрунтованими пропозиціями щодо розробки та впровадження нових підходів до оптимізації управління фінансами санаторно-курортних підприємств в умовах ринкової економіки.

Пропозиції щодо удосконалення теоретико-методичних підходів до покращення ефективності діяльності підприємств СКК на основі поліпшення їх фінансово-організаційної структури можуть бути використані при розробці стратегії управління фінансами санаторно-курортної установи.

Обґрунтовані в дисертації пропозиції щодо вдосконалення методів оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств СКК та визначення залежності показників рентабельності рекреаційної діяльності від рівня заповнюваності ліжкового фонду можуть бути використані при розробці програм розвитку підприємств СКК, реалізації інвестиційних проектів та удосконаленні нормативно-законодавчої бази, що регулює процес рекреаційної діяльності підприємств СКК України.

Використання запропонованої автором моделі взаємодії комерційних банків із підприємствами СКК профспілкової форми власності сприятиме підвищенню рівня санаторно-курортного обслуговування при суттєвому зниженні собівартості, що дозволить вітчизняним підприємствам СКК вийти на світовий ринок рекреаційних послуг.

Одержані автором результати та методичні розробки за наслідками дослідження використовуються у навчальному процесі в Українській академії банківської справи при викладанні дисципліни "Ринок міжнародних послуг", "Управління проектами".

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, що виносяться на захист, одержані автором особисто і знайшли відображення у наукових працях, опублікованих у фахових виданнях.

У роботі [5] особисто автором запропоновано напрями підвищення ефективності діяльності підприємств СКК.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати проведеного наукового дослідження були оприлюднені на науково-практичних конференціях і семінарах. Серед них: V міжнародна науково-методична конференція "Сучасні технології, економіка та екологія в промисловості, на транспорті та в сільському господарстві" (м. Алушта, 1998); міжнародна науково-практична конференція "Математичний аналіз та економіка"; (м. Суми, 1999), Всеукраїнська науково-практична конференція "Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України" (м. Суми, 1999, 2000); науково-практична конференція "Екологія, економіка, ринок" (м. Одеса, 1999); міжнародна науково-практична конференція "Екологічна та техногенна безпека" (м. Харків, 2000), міжнародна науково-практична конференція "Еколого-економічні проблеми розвитку підприємств регіону" (м. Ялта, 2000), Перша Всеукраїнська науково-практична конференція "Маркетингові дослідження в Україні" (м. Ялта, 2001).

Крім того, результати дисертаційного дослідження доповідалися автором на науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Української академії банківської справи.

Наукові публікації. Результати досліджень знайшли відображення у семи наукових працях, опублікованих у фахових виданнях, загальним обсягом 2,1 д.а., з яких особисто автору належить 2,0 д.а.

Структура роботи. Повний обсяг дисертації – 198 сторінок, у т.ч. на 63 сторінках розміщені 31 таблиця, 7 ілюстрацій, 3 додатка і список використаних джерел із 170 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації "Ринок рекреаційних послуг та науково-методичні основи оцінки ефективності діяльності підприємств санаторно-курортного комплексу" проведено співставлення наукових підходів до визначення поняття рекреаційних ресурсів, сутності рекреації та рекреаційної діяльності в цілому.

У роботі проаналізовано особливості розвитку ринку рекреаційних послуг в Україні та його вплив на розвиток санаторно-курортного комплексу Південного берега Криму.

Аналіз динаміки попиту та пропозиції туристичного продукту Криму в 1990-1998 рр. показує, що при незначному зменшенні кількості рекреаційних установ (на 9,4%) і числа ліжко-місць у них (на 21%) число відпочиваючих скоротилося майже в 3 рази.

Характерно, що темпи зниження кількості рекреантів, що відпочили і лікувалися в Криму, для різних установ неоднакові. Найбільш стабільно виглядають санаторії і пансіонати з лікуванням, а також сезонні бази відпочинку: за період з 1990 по 1998 р. темпи зниження кількості тих, що відпочили та лікувалися в них склали відповідно 32,4% і 36,8%. При цьому частка обслуговуваних щорічно санаторіями і пансіонатами з лікуванням у загальній кількості відпочилих виросла майже в 2 рази - з 28,4% до 55,6%, а відсоток обслугованих сімейним відпочинком – з 38,4% до 55,8% (рис. 1).

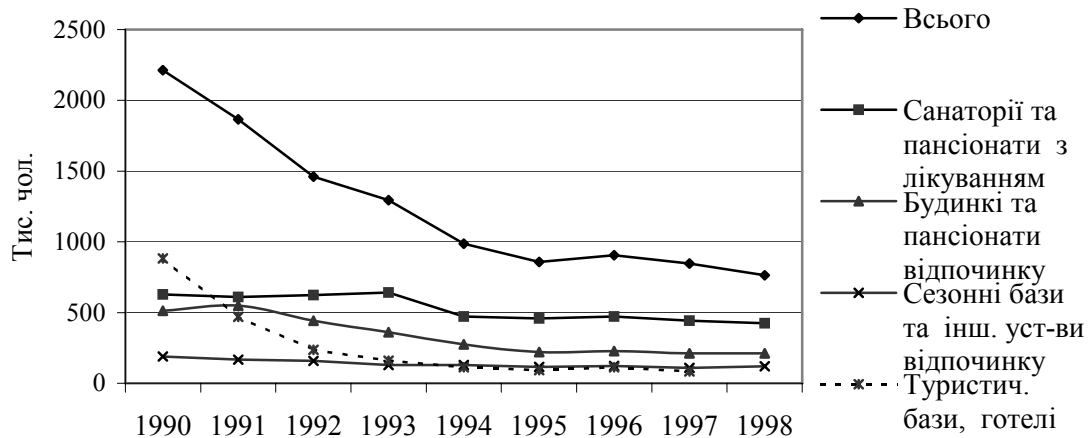

Рис. 1. Динаміка попиту на туристсько-рекреаційний продукт у Криму в 1990 – 1998 рр.

Проведено детальний аналіз динаміки й структури попиту на санаторно-курортне обслуговування, їх залежність від рівня доходів населення та активності з боку фондів соціального страхування. Опираючись на проаналізовані у дослідженні властивості рекреаційних послуг, визначено специфіку ринку рекреаційних послуг, кон'юнктура якого детермінується співвідношенням споживчого попиту населення (в першу чергу, платоспроможного) на рекреаційні послуги і рекреаційні пропозиції.

Дослідження особливостей ринку санаторно-курортних послуг дає змогу зробити висновок, що ринкова система організації економічної діяльності підприємств СКК у цій сфері не є бездоганною і має ряд суперечних аспектів. Серед них: обмеженість (недосконалість) конкуренції, яка часто пов'язана з унікальним соціальним значенням для споживача оздоровчої рекреації, коли ринкове саморегулювання не спрацьовує. Усунення цього вимагає втручання держави за умови паралельного застосування і комбінування елементів регулюючого впливу громадських та інституціональних структур, а також саморегулювання суб'єктів рекреаційного підприємництва. Зазначена форма регулювання проявляє себе через специфічний організаційно-економічний механізм управління розвитком рекреаційної сфери.

Перехід від єдиної системи санаторно-курортної допомоги, яка склалась у рамках колишнього СРСР, до нових форм організації рекреаційної діяльності змусив кардинально переглянути старі підходи до управління фінансами вітчизняних підприємств СКК. До недавнього часу управління фінансами санаторно-курортної установи практично не впливало на ефективність її фінансово-господарської діяльності. Цьому сприяли стовідсоткова заповнюваність ліжкового фонду здравниць протягом року, державні програми розвитку курорту, відсутність інфляції, стабільне фінансування СКП з боку фондів соціального страхування та профспілкових установ і т. д. Крім того, значне перевищення попиту над пропозицією (так, в 1990 р. при існуючих науково-обґрунтованих нормативах стосовно потреби населення у путівках на санаторно-курортне лікування та відпочинок у 28,8 путівках на 1000 мешканців, – фактична забезпеченість складала 17,7 путівки) та спеціалізація курортів по групам захворювань значно спрощувало процес управління фінансами. Ефективність діяльності здравниць відбивалась переважно показниками збільшення кількості оздоровлених та зменшення коефіцієнту захворюваності серед населення. Планування фінансової діяльності на рівні конкретного підприємства було дуже поверхневим, тому що фінансування було централізованим, а бухгалтерський облік не давав інформації для оцінки прибутковості та рентабельності.

Таким чином, основною проблемою підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств СКК в нових умовах є проблема забезпечення ринкового механізму управління їхніми фінансами. Поліпшення системи фінансового менеджменту рекреаційної сфери дозволить значно підвищити рівень санаторно-курортного обслуговування при суттєвому зниженні собівартості СКП, сприятиме збільшенню їхньої інвестиційної привабливості.

Аналіз існуючих підходів до оцінки ефективності діяльності підприємств СКК із позицій різних учасників рекреаційного процесу показав необхідність поряд з існуючими підходами до оцінки ефективності діяльності здравниць, використовувати комплексний аналіз з позицій різних учасників рекреаційного процесу: економічної (з позицій суспільства), комерційної (з позицій підприємств) і бюджетної (з позицій держави).

Такий підхід є єдино вірним при оцінці ефективності діяльності підприємств СКК і визначенні їхньої інвестиційної привабливості.

У другому розділі роботи "Методичні основи оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств санаторно-курортного комплексу" розкрито поняття, цілі та функції управління фінансами підприємств СКК, досліджено особливості існуючих методологічних підходів до визначення ефективності фінансово-господарської діяльності санаторно-курортних установ.

Аналіз діяльності підприємств СКК показав, що фінансово-господарська діяльність підприємств СКК, розташованих на території Південного берега Криму, має дві специфічні особливості,

що впливають на її результати й облік яких принципово важливий при розробці підходів до оцінки ефективності управління фінансами зазначених підприємств.

Перша особливість – сезонний характер основної діяльності по наданню санаторно-курортних послуг.

Друга особливість – висока частка умовно-постійних витрат у собівартості санаторно-курортних послуг.

Сезонність обумовлює нерівномірне надходження виторгу від реалізації путівок і послуг, а також різке зниження доходів у зимовий період.

Висока частка умовно-постійних витрат, у свою чергу, є причиною неможливості забезпечити істотне зниження собівартості основного виробництва в періоди зменшення надходжень від реалізації путівок.

Розподіл усіх витрат підприємства на змінні, що знаходяться у прямо пропорційній залежності від обсягу виробництва СКП й умовно-постійні, котрі не впливають за динамікою обсягу виробництва, лежить в основі системи управлінського обліку, що є інформаційною базою управлінських рішень по підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності рекреаційного підприємства.

Поєднання цих факторів негативно позначається на ефективності функціонування здравниць, а також допоміжних і обслуговуючих підприємств. У той же час, облік і оптимальне управління впливом цих факторів здатні істотно поліпшити результати фінансово-господарської діяльності підприємств СКК. Так, розподіл витрат на змінні й умовно-постійні на прикладі ДП "Ялтакурорт" показав залежність між виторгом від реалізації продукції, собівартістю і розміром прибутку від реалізації послуг. З використанням розрахунків, проведених у дослідженні, було побудовано графік рентабельності СКП (рис. 2).

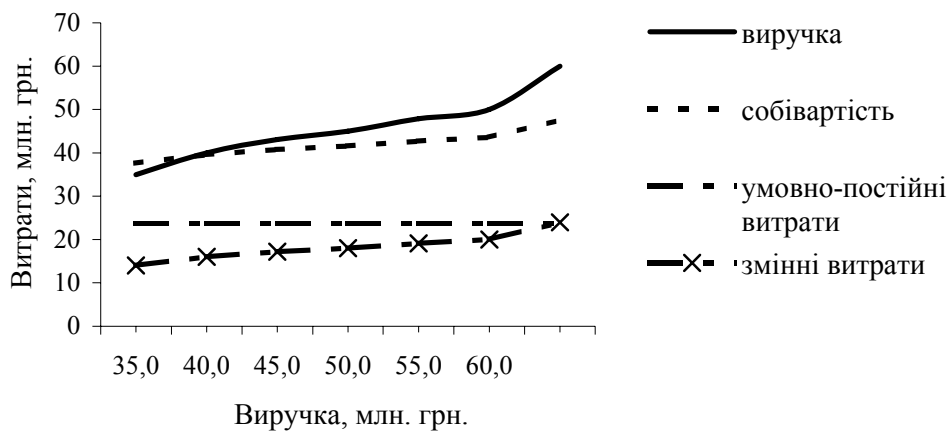

Рис. 2. Рівень рентабельності СКП ДП "Ялтакурорт".

Така ситуація характерна для великих виробничих і невиробничих комплексів зі сформованою структурою управління, системою обслуговуючих (інфраструктурних) підрозділів, великим штатом постійних працівників (до такого виду підприємств і відноситься ДП "Ялтакурорт").

На результати їх фінансово-господарської діяльності негативно впливає зниження виторгу від реалізації. Підприємства дуже швидко попадають у ситуацію, коли нічим покривати постійні витрати. Положення погіршується ще й тому, що в сучасних умовах ряд статей умовно-постійних витрат збільшується під впливом зовнішніх факторів, що не залежать від управлінських рішень (наприклад, підвищення цін на енергоносії, воду, продукти харчування, послуги сторонніх організацій і ін.).

Тому, одним з методів визначення вартості путівки в умовах ринкової економіки, на нашу думку, повинний стати метод забезпечення фіксованого обсягу прибутку, що є різновидом методики розрахунку вартості на основі собівартості. Особливість такого методу полягає в тому, що ціна путівки залежить від прибутку, який необхідно одержати санаторно-курортній установі у результаті своєї діяльності:

$$Цр = Взмін + \frac{Вп + Пф}{Кп},$$

де $Цр$ – ринкова ціна путівки,

$Вп$ – постійні витрати за весь період роботи,

$Взмін$ – змінні витрати на одну путівку,

$Пф$ – фіксований обсяг прибутку,

$Кп$ – кількість путівок.

Виходячи з зазначених особливостей фінансово-господарської діяльності підприємств СКК профспілкової групи було зазначено ряд особливостей, що, з одного боку, сприяють підвищенню ефективності управління фінансами, а, з іншого, – істотно його ускладнюють.

У результаті цього було зроблено висновок стосовно напрямків оцінки ефективності управління фінансами підприємств СКК, якими повинні стати наступні:

а) оцінка рівня достатності обсягу власних і притягнутих фінансових ресурсів з позицій забезпечення поточних потреб і запланованих темпів економічного розвитку здравниці;

б) оцінка рівня фінансової рівноваги рекреаційного підприємства в процесі його економічного розвитку, що визначається якісними і кількісними характеристиками джерел фінансових ресурсів;

в) оцінка рівня економічної ефективності управління фінансовими ресурсами рекреаційного підприємства.

Для оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств СКК було систематизовано показники, застосування яких дозволяє максимально врахувати специфічні особливості фінансово-господарської діяльності цих підприємств (табл. 1).

Відповідно до цього було запропоновано уніфікувати систему показників оцінки ефективності діяльності підприємств СКК шляхом об'єднання їх у п'ять блоків: структура капіталу й активів, майновий стан, фінансовий стан, рентабельність та ділова активність.

Таке об'єднання показників є універсальним і відповідає цілям власників, менеджерів і кредиторів.

Запропонована система аналізу показників фінансово-господарської діяльності підприємств СКК є основою для оцінки рівня фінансового менеджменту і відповідності системи управління рекреаційною сферою в цілому вимогам, прийнятим у розвинених країнах.

Так, проведений згідно запропонованої комплексної системи аналізу показників фінансово-господарської діяльності підприємств СКК профспілок (на прикладі ДП "Ялтакурорт") (табл. 1) показав, що при незначному зниженні показників рентабельності продажу путівок (с 16% до 11,2%), рентабельність виробництва СКП різко зменшилась (с 14,3% до 4,4%). Загальна рентабельність усіх активів й власного капіталу також зменшилась (с 2,9% до 1,0% та з 3,1% до 1,2% відповідно). Це є наслідком перевищення темпів росту собівартості виробництва послуг і рівня оподаткування рекреаційної діяльності у порівнянні з ростом вартості путівок. Зниження рентабельності здравниць приводить до скорочення відрахувань на розвиток підприємства за рахунок прибутку, що скорочує їх можливості по здійсненню модернізації, переоснащенню та вирішенню соціальних задач.

Таблиця 1

Комплексна система аналізу показників фінансово-господарської діяльності підприємств СКК ДП "Ялтакурорт" у 1996-2000 рр.

Показники	Роки				
	1996	1997	1998	1999	2000
<i>1. Аналіз структури капіталу та активів</i>					
1. Коефіцієнт відношення статутного капіталу до загального обсягу власного капіталу	0,0827	0,7657	1,2447	0,7429	0,7827
2. Коефіцієнт фінансування за рахунок довгострокових позикових джерел	-	-	-	0,008	0,0013
3. Коефіцієнт фінансування за рахунок залучених коштів	0,0091	0,008	-0,458	0,0532	0,0207
4. Коефіцієнт співвідношення необоротних активів до загальної суми активів	0,9206	0,9326	0,8966	0,8655	0,7732
5. Коефіцієнт співвідношення оборотних коштів до загальної суми активів	0,0794	0,0674	0,1034	0,1345	0,2268

Показники	Роки				
	1996	1997	1998	1999	2000
<i>2. Аналіз майнового стану</i>					
1. Коефіцієнт зносу основних засобів	0,2655	0,2677	0,3581	0,3773	0,3866
2. Строк оновлення основних фондів, років	0,11	44,5	65,1	42,4	19,0
<i>3. Аналіз платоспроможності (ліквідності) та фінансової стійкості</i>					
1. Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	2,0483	1,7766	1,5021	1,9646	1,1513
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,2564	0,9838	0,8352	1,2222	0,9856
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,5147	0,3826	0,1942	0,2386	0,1114
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,9426	0,9406	0,9137	0,9017	0,7715
5. Коефіцієнт фінансування	0,0110	0,0168	0,0545	0,0575	0,2962
6. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	0,5100	0,4371	0,3342	0,4910	0,1314
<i>4. Аналіз рентабельності</i>					
1. Рентабельність продажу путівок	16,0	10,0	9,2	12,3	11,2
2. Рентабельність виробництва СКП	14,3	10,1	8,4	8,2	4,4
3. Загальна рентабельність діяльності	11,3	9,0	10,5	8,2	4,8
4. Рентабельність загального капіталу	2,9	1,0	1,8	2,6	1,0
5. Рентабельність власного капіталу	3,1	1,1	2,0	2,8	1,2
<i>5. Аналіз ділової активності</i>					
1. Коефіцієнт оборотності активів	0,2972	0,1717	0,1954	0,2992	0,3368
2. Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	3,3463	2,4501	2,3923	2,5131	1,9045
3. Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,3214	0,1826	0,2102	0,3296	0,4081
4. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	11,436	7,4712	6,4456	5,8730	2,9546
5. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	6,9391	4,7586	3,9609	4,4394	3,4342
6. Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	7,6174	5,2534	4,8715	5,6004	7,8269
7. Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	32,2	48,9	56,6	62,2	123,5
8. Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	52,7	76,7	92,2	82,2	106,3
9. Строк оборотності матеріальних запасів, днів	47,9	69,5	74,9	65,2	46,6
10. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	0,6110	0,6369	0,6145	0,7559	1,1587

Аналіз структури капіталу та активів свідчить про те, що незважаючи на скорочення частки необоротних активів (з 92,1% до 77,3%) та зростання частки оборотних засобів (з 7,9% до 22,7%) у

загальній сумі активів, питома вага в структурі капіталу залучених (0,8-5%) та довгострокових за-
позичених (0,1-0,8%) джерел фінансування негативно характеризує структуру капіталу рекреацій-
них підприємств.

Майновий стан підприємств СКК характеризується стійкою тенденцією до зростання рівня
зносу основних фондів (з 26,6% до 38,7%) при незначному показнику їх приросту (від -28% до
3%). При цьому середній строк оновлення основних фондів складає більш 40 років.

Аналіз показників ліквідності свідчить про значне зниження платоспроможності здравниць
за період, що аналізується. Абсолютно ліквідні активи покривають лише незначну частину корот-
кострокової заборгованості (0,1). Залучені кошти по розрахунках з дебіторами покривають більш
половини короткострокової заборгованості. Незважаючи на зменшення коефіцієнта поточної лік-
відності (покриття) майже удвічі (з 2,05 до 1,15), в цілому ліквідність балансу підтримується. Од-
нак, залучення коштів інвесторів значно підвищить платоспроможність рекреаційних підприємств.

Фінансова стійкість підприємств СКК характеризується високим рівнем фінансової неза-
лежності від довгострокових запозичених джерел та значним зростанням суми короткострокових
залучених коштів, які в розрахунку на одиницю власного капіталу складають від 1,1% до 29,6%.
Суттєве зниження показника забезпеченості власними оборотними коштами (з 0,51 до 0,13) при
практично постійному показнику маневреності власного капіталу свідчить про посилення впли-
ву фактору сезонності на процес формування оборотних коштів здравниць, що виявляється у ви-
гляді збільшення надходжень грошових коштів у кінці сезону і критичному їх недоліку у кінці
року при зведенні балансу. Така ситуація говорить про необхідність залучення фінансових ре-
сурсів на довгостроковій основі.

З аналізу ділової активності санаторно-курортних установ випливає, що в 2000 р. їхні ак-
тиви використовувалися більш ефективно, ніж у 1996р., за винятком оборотних коштів (їхня
оборотність знизилася з 3,35 до 1,91), що говорить про зниження ефективності використання ін-
вестицій в оборотний капітал.

Незважаючи на ріст оборотності основних виробничих фондів (з 0,24 до 0,32), вона все
рівно залишилася низкою, тому що на кожну грн. основних засобів надійшло лише 0,32 грн. до-
ходів. Це пояснюється високою питоною вагою вартості будинків і споруджень у структурі ак-
тивів здравниць (після індексації в 1996р. залишкова вартість основних засобів збільшилася в
11,5 разів).

Негативної, на наш погляд, є тенденція, що намітилася, до перевищення коефіцієнта обо-
ротності кредиторської заборгованості в порівнянні з дебіторської, тому що в результаті цього
тривалість операційного циклу перевищує тривалість фінансового циклу (табл. 2). З огляду на
той факт, що для більшості підприємств СКК внутрішня кредиторська заборгованість є безкош-
товним джерелом використовуваних позикових засобів, то чим вище її відносний розмір, тим

менший обсяг засобів (за інших рівних умов) необхідно залучати для фінансування поточної господарської діяльності. Це приводить до того, що при незмінному коефіцієнті фінансового леверіджу розвиток операційної діяльності рекреаційного підприємства не збільшує його відносну потребу в кредиті за рахунок росту позикового капіталу, формованого з внутрішніх джерел.

При відносно стабільному коефіцієнті капіталізації чистого прибутку (0,33-0,49), співвідношення показників операційного і фінансового леверіджу добре характеризує ситуацію із самофінансуванням підприємств СКК, що виражається в їхній твердій залежності від результатів операційної діяльності. При незначному зниженні рентабельності продажу фінансові показники здравниць різко погіршуються.

Таблиця 2

Тривалість операційного та фінансового циклів на підприємствах СКК

ДП "Ялтакурорт" в 1996 – 2000 рр.

Показники	1996	1997	1998	1999	2000
1. Тривалість операційного циклу, днів	80,1	118,4	131,5	127,4	170,1
2. Тривалість фінансового циклу, днів	27,4	41,7	39,3	45,2	63,8
3. Коефіцієнт капіталізації чистого прибутку	0,4353	0,3879	0,3334	0,4943	0,4899
4. Ефект операційного леверіджу	0,8983	0,5918	1,3089	1,0984	1,0551
5. Ефект фінансового леверіджу	0,0013	0,0003	0,0012	0,0010	0,0049
6. Ефект операційно-фінансового леверіджу	0,0012	0,0002	0,0016	0,0010	0,0052

У третьому розділі роботи "Організаційно-правові аспекти підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств санаторно-курортного комплексу" проаналізовано рівень нормативно-законодавчого забезпечення рекреаційної діяльності та його відповідність світовим нормам.

З огляду на той факт, що за останні 10 років при відсутності державної підтримки санаторно-курортний комплекс Південного берега Криму не тільки зберіг, але і продовжує розвивати лікувальну спеціалізацію.

Цільова підтримка санаторно-курортного комплексу в умовах перехідної економіки неможлива за рахунок тільки прямих державних інвестицій. Вона може бути реалізована шляхом створення механізмів для внутрішнього розвитку відповідних галузей та інфраструктури.

У роботі зроблено висновок про необхідність врахування соціального значення сфери рекреації, оскільки розвиток вітчизняного санаторно-курортного комплексу може розглядатися як один з гарантів соціального захисту громадян.

У роботі була проаналізована залежність між джерелами фінансування і спеціалізацією санаторно-курортних установ (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл джерел фінансування підприємств СКК залежно від їх спеціалізації (“+” – фінансується; “-” – не фінансується)

Джерела фінансування	Спеціалізація	
	лікування	Відпочинок
Державний (регіональний) бюджет	+	-
Цільові державні програми	+	-
Нормовані засоби на відпочинок державних службовців	-	+
Прибуток підприємств	-	+
Соціальне страхування	+	-
Медичне страхування	+	-
Засоби громадян	+	+

Як видно з табл. 3, у більш вигідному положенні з погляду наявності джерел фінансування знаходяться підприємства СКК лікувального профілю.

З точки зору автора, на державному рівні цілком виправданим є підхід, при якому перевага віддається програмно-цільовому (проектному) методу управління і фінансування санаторно-курортної сфери, а не одноразові дотації збитковим підприємствам СКК. При цьому виділення коштів повинне здійснюється для досягнення кінцевого результату (забезпечення лікування і відпочинку визначеної кількості або визначеної категорії громадян), а не для забезпечення діяльності установи як такої.

Сучасна фінансово-організаційна структура курортів профспілок створювалася в рамках адміністративно-командної системи господарювання. Тому зазначені переваги роботи підприємств СКК у рамках єдиної курортної системи профспілок більше відповідають централізованій системі управління рекреаційними і фінансовими потоками в умовах значно переважного рекреаційного попиту над пропозицією (до 1992 р. радянський громадянин, який не мав яких-небудь пільг, міг придбати санаторну путівку в профспілкову здравницю на ПБК "простоявши в черзі" 40,5 років).

В умовах істотного скорочення попиту на СКП з боку основного покупця путівок – профспілкових організацій і фондів соціального страхування (до 1990 р. здравниці ДП "Ялтакурорт" оздоровлювали в рік понад 200 тис. чол., то в 1996-2000 рр. обсяги продажів склали 60-65 тис. путівок) – число ліжко-місць зменшилось незначно (до 59,7% від рівня 1990 р.). Це привело до різкого падіння середньорічного коефіцієнту заповнюваності ліжкового фонду з 110,3% у 1990 р. до 41,5% у 2000 р., або більш ніж у 2 рази.

В останні роки намітилась тенденція росту платоспроможного попиту на послуги високого рівня розміщення і сервісу, якому не відповідає більшість здравниць профспілок – 21% ліжкового фонду ДП "Ялтакурорт" являє собою номера без комунальних зручностей, а 59% медапаратури експлуатується більше 5 років. Вона свідчить про необхідність значних структурних змін у системі управління фінансами, у тому числі профспілкових оздоровниць.

Відсутність управлінської і фінансової гнучкості є основною перешкодою на шляху виходу підприємств СКК на світовий ринок рекреаційних послуг.

Тому, необхідно корінне реформування усього фінансового механізму галузі. На думку автора, в умовах переходу до ринкових відносин оздоровчої рекреації необхідно провести наступні заходи:

- децентралізацію фінансово-організаційної структури здравниць;
- вибір оптимальної структури джерел фінансування підприємств СКК;
- зміна методів управління рекреаційною діяльністю.

Децентралізація фінансово-організаційної структури здравниць полягає в акціонуванні регіональних відділень і окремих підприємств СКК при тривалому періоді збиткової діяльності або при можливості значного внеску інвестора в розвиток рекреаційного підприємства у виді пайової участі в будівництві або фінансових вкладеннях.

Вибір оптимальної структури фінансування підприємств СКК має на увазі приведення у відповідність з передбачуваними джерелами фінансування тих або інших СКП.

Можливими зовнішніми джерелами фінансування можуть бути:

- бюджетні засоби державних і регіональних соціальних програм (наприклад, "Діти Чорнобиля" і ін.);
- частина прибутку підприємств, що направляється на соціальні програми;
- кошти соціального і медичного страхування, професійних об'єднань;
- особисті кошти громадян.

Внутрішніми джерелами фінансування повинні стати амортизаційні відрахування і прибуток санаторно-курортної установи як підприємства, що має власника, зацікавленого в його розвитку.

З урахуванням стратегічних і тактичних задач, що стоять перед курортом, доцільно провести реорганізацію фінансово-економічного відділу, виділивши з його складу планово-економічний і фінансовий сектор (рис. 3).

Основними задачами роботи планово-економічного сектору повинні бути:

- планування фінансово-господарської діяльності курорту на найближчий і віддалені періоди відповідно до потреб ринку і можливостями одержання необхідних ресурсів;
- удосконалення методів розрахунку фінансово-економічної ефективності й аналіз комерційної доцільності послуг;
- здійснення гнучкої цінової політики, що відповідає сучасним економічним умовам..

Напрямами роботи фінансового сектору повинні бути:

- фінансовий облік грошових коштів та цінних паперів;
- планування структури капіталу;
- визначення вартості необхідних капіталовкладень у вигляді інвестицій в основні фонди;
- контроль і внутрішній аудит;
- податковий облік.

Зміна організаційно-правової структури самих здравниць повинна бути спрямована на ліквідацію надмірної кількості додаткових інфраструктурних служб і підрозділів, неефективна діяльність яких в остаточному підсумку відбивається на росту собівартості СКП. Для цього необхідно вже існуюче комбінування послуг і виробничих функцій здравниць оформити у виді інших організаційно-управлінських і правових форм. У результаті таких змін можливі виділення зі структури здравниць окремих юридичних осіб, що забезпечують їх виробничі або інфраструктурні потреби. При цьому створені юридичні особи можуть як входити, так і не входити до складу корпорації.

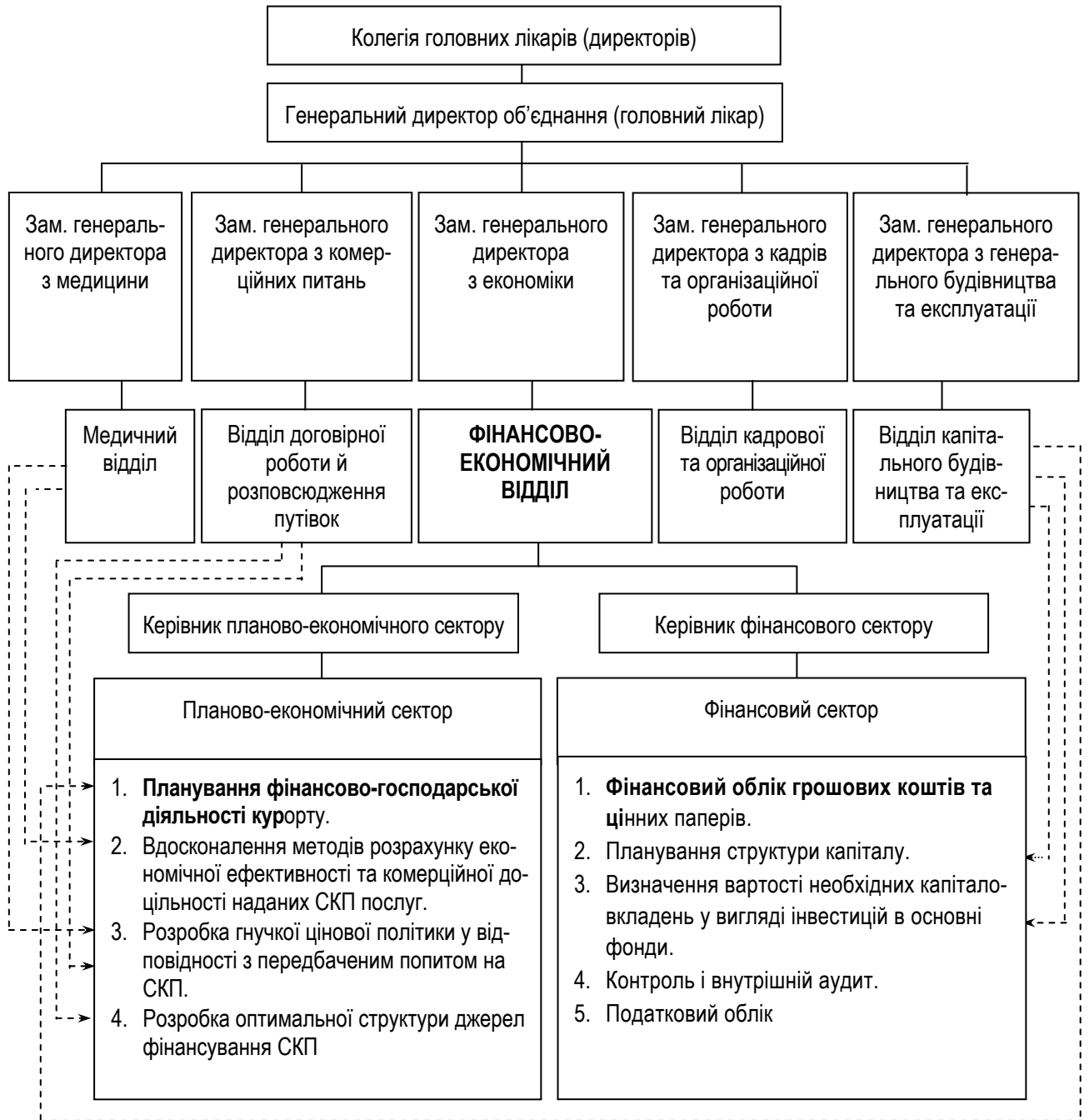

Рис. 3. Місце фінансово-економічного відділу в організаційно - управлінській структурі ДП "Ялтакурорт"

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, пов'язаної з оцінкою ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств СКК.

Основні висновки виконаного дисертаційного дослідження полягають у наступному:

- сучасний період розвитку СКК України можна оцінити як кризовий у зв'язку з тим, що з переходом на ринкові відносини виникли диспропорції між: платоспроможним попитом населення і вартістю СКП; рівнем фінансового забезпечення матеріально-технічної бази рекреаційних установ і інфраструктурних можливостей курорту; тенденціями попиту та пропозиції і механізмом наповнення санаторіїв і здравниць; необхідністю залучення іноземних інвестицій у будівництво і реконструкцію рекреаційних об'єктів і недосконалістю інвестиційного і податкового законодавства, у відношенні оздоровчої рекреації;
- значне скорочення платоспроможного попиту на санаторно-курортне обслуговування з боку населення при незначному зниженні рекреаційної ємності здравниць призвело до зменшення показників заповнюваності ліжкового фонду санаторно-курортних установ та тривалості курортного сезону. Це призвело до падіння рівня ефективності рекреаційної діяльності;
- аналіз фінансово-господарської діяльності підприємств СКК профспілок показав, що їхній фінансовий стан є незадовільним. Причиною цього поряд з об'єктивними макроекономічними факторами є низька ефективність діючої системи управління їх фінансовими ресурсами. Для підвищення ефективності діяльності в системі профспілкових курортів необхідно провести наступні зміни: децентралізацію фінансово-організаційної структури здравниць; вибір оптимальної структури джерел фінансування підприємств СКК; зміну методів управління рекреаційною діяльністю;
- з урахуванням стратегічних і тактичних задач, що стоять перед курортом, доцільно провести реорганізацію фінансово-економічного відділу, виділивши з його складу самостійний відділ – відділ фінансово-економічного аналізу і прогнозування, в задачі якого входить: планування фінансово-господарської діяльності курорту на найближчий і віддалені періоди відповідно до потреб ринку і можливостей одержання необхідних ресурсів; удосконалення методів розрахунку фінансово-економічної ефективності й аналіз комерційної доцільності послуг, що робляться; здійснення гнучкої цінової політики, що відповідає сучасним економічним умовам;
- для опису того чи іншого аспекту господарювання рекреаційних підприємств найбільш придатним, на нашу думку, є підхід, відповідно до якого пропонується уніфікувати систему показників оцінки ефективності діяльності підприємств СКК шляхом об'єднання їх у п'ять блоків: структура капіталу й активів, майновий стан, фінансовий стан, рентабельність та ділова активність;
- з метою вдосконалення фінансово-кредитної підтримки підприємств СКК пропонуються

перспективні напрямки взаємодії здравниць з банківськими установами: залучення тимчасово вільних коштів здравниць на рахунок комерційних банків для забезпечення фінансової стійкості здравниць протягом року, кредитування підприємств СКК під заставу путівок, участь комерційних банків у реконструкції і відновленні наявної матеріальної бази здравниць на умовах передачі у власність банків їх акцій;

- підтримка вітчизняного санаторно-курортного комплексу за рахунок прямих державних інвестицій в умовах перехідної економіки неможлива. Вона може бути реалізована тільки правовим шляхом – створенням механізмів для внутрішнього розвитку відповідних галузей та інфраструктури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Федоров И.А. Новые направления региональной политики в области рекреационных ресурсов украинского Причерномор'я // Вісник УАБС. – № 4. – 1998. – С. 75-78, 0,4 д.а.
2. Федоров И.А. Новая украинская региональная политика в области создания СЭЗ // Проблемы и перспективы розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць Української академії банківської справи. – Суми: ВВП "Мрія - 1" ЛТД: Ініціатива, 1999. – С. 224-227, 0,4 д.а.
3. Федоров И.А. Особенности организации управленческого учета на предприятиях санаторно-курортного комплекса // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. Збірник наукових праць Сумського державного університету. – №2. – 1999. – С. 128-131, 0,3 д.а.
4. Федоров И.А. Динамика доходности санаторно-курортных предприятий // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. Збірник наукових праць Сумського державного університету. – №3. – 1999. – С. 266-267, 0,2 д.а.
5. Козьменко С.Н., Федоров И.А. Повышение эффективности финансово-хозяйственной деятельности предприятий санаторно-курортного комплекса // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. Збірник наукових праць Сумського державного університету. – №4. – 1999. – С. 61-64, 0,2 д.а., особисто автора – 0,1 д.а.
6. Федоров И.А. Особенности развития санаторно-курортного комплекса Крыма // Регион: проблемы и перспективы. – №4. – 1999. – С. 50-52., 0,2 д.а.
7. Федоров И.А. Особенности достижения финансовой результативности профсоюзных здравниц

АНОТАЦІЯ

Федоров І.О. Оцінка ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств санаторно-курортного комплексу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Українська академія банківської справи, Суми, 2001.

Дисертаційне дослідження присвячено аналізу існуючих та обґрунтуванню нових підходів до оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств санаторно-курортного комплексу.

Розглянуто основні напрямки досягнення фінансової результативності профспілкових здравниць на основі аналізу ефективності управління їхніми фінансовими ресурсами. Зазначено фактори, що сприяють підвищенню ефективності діяльності підприємств санаторно-курортного комплексу профспілкової групи, і особливості, що ускладнюють процес управління фінансами і негативно впливають на ефективність їх використання.

На основі змістовного дослідження існуючої системи фінансування підприємств СКК профспілок було обґрунтовано особливості управління фінансами вітчизняних санаторно-курортних установ, визначено цілі та функції управління фінансами рекреаційних підприємств, обґрунтовано методологічні засади щодо визначення ефективності їх фінансово-господарської діяльності. Визначена оптимальна структура фінансування розвитку здравниць.

Ключові слова: ринок санаторно-курортних послуг, ефективність фінансово-господарської діяльності, управління фінансами, децентралізація фінансово-організаційної структури.

АННОТАЦИЯ

Федоров И.А. Оценка эффективности финансово-хозяйственной деятельности предприятий санаторно-курортного комплекса. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Украинская академия банковского дела, Сумы, 2001.

Диссертационное исследование посвящено анализу существующих и обоснованию новых подходов к оценке эффективности финансово-хозяйственной деятельности предприятий санаторно-курортного комплекса.

На основе всестороннего анализа методов оценки эффективности деятельности предприятий СКК обоснована схема углубленного (комплексного) анализа финансово-хозяйственной деятельности рекреационных предприятий, уточнена система финансовых показателей, которые учитывают особенности финансового состояния и отраслевую специфику предприятий СКК.

Рассмотрены основные направления достижения финансовой результативности профсоюзных здравниц на основе анализа эффективности управления их финансовыми ресурсами. Описаны факторы, способствующие повышению эффективности деятельности предприятий санаторно-курортного комплекса профсоюзной формы собственности, и особенности, которые усложняют процесс управления финансами и негативно отражаются на эффективности их использования.

В результате анализа показателей финансово-хозяйственной деятельности предприятий СКК в диссертации были обоснованы предложения в отношении усовершенствования методов оценки эффективности финансово-хозяйственной деятельности рекреационных предприятий. Одним из основных направлений оценки эффективности предприятий СКК был выбран анализ безубыточности рекреационной деятельности на основе статистической обработки доходов и затрат здравниц в разрезе условно-переменных и условно-постоянных расходов.

Также была выявлена зависимость финансовой эффективности здравниц от соотношения показателей операционного и финансового левериджа. При неизменном коэффициенте финансового левериджа, развитие операционной деятельности рекреационного предприятия не увеличивает его относительную потребность в кредите за счет роста заемного капитала, формируемого из внутренних источников.

Подробно рассмотрена организационно-управленческая структура профсоюзных курортов. В результате предложены приоритетные направления совершенствования организации процесса управления финансовыми ресурсами здравниц на основе изменения их финансово-организационной структуры. Данные предложения могут быть использованы при разработке стратегии управления финансами санаторно-курортного учреждения.

На основе анализа сложившейся на сегодняшний день ситуации с финансированием санаторно-курортного комплекса профсоюзов предлагаются конкретные направления изменения системы организации управления и финансирования профсоюзного курорта.

Рассмотрены основные направления реформирования и конкретные предложения по совершенствованию современного украинского инвестиционного, рекреационного и налогового законодательства.

Ключевые слова: рынок санаторно-курортных услуг, эффективность финансово-хозяйственной деятельности, управление финансами, децентрализация финансово-организационной структуры.

SUMMARY

Fedorov I.O. An evaluation of efficiency of financial and operational activity of enterprises of sanatorium-resort complex. – Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic sciences degree by specialty 08.04.01. – finance, money turnover and credit. – Ukrainian Academy of Banking, Sumy, 2001.

The dissertation is devoted to analyze existence and justification of new approach to evaluation of efficiency of finance and operational activity of sanatorium-resort complex (SRC).

The main issues of approaching of financial performance of under trade union holding have been investigated is based on the deep research of efficiency management their finance. The reasons facilitative increase in efficiency of activity of enterprises of SRC and features making difficult complained the process of financial management.

Based on thorough research of existing finance system of enterprises of SRC particularities of financial management have been justified methodological approaches to define it's financial efficiency performance. The financial structure of development of SRC have been determinated.

Key words: market for sanatorium-resort services, efficiency of finance and operational activity, finance management, decentralization of finance and organization structure.